

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NDE SINAI MÜLKİYET HAKLARININ DURUMU VE ALMAN SİLAH PATENTLERİ*

Tolga AKAY**

Öz

Osmanlı Devleti'nde sınai mülkiyet hukuku ile ilgili düzenlemeler XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Marka düzenlemelerini içeren 1871 tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesi ve patentlerin hukuki himayesini içeren 1879 yılına ait İhtira Beratı Kanunu ile marka ve patent tescil işlemleri başlamıştır. Her iki düzenleme, Osmanlı Devleti tarihi mal olana kadar yürürlükte kaldığı gibi Türkiye Cumhuriyeti'ne de aktarılan miraslar olarak, uzun bir süre sınai mülkiyet haklarının temel hukuki dayanakları olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, mütakabiliyet esasına dayanarak sınai mülkiyet haklarını düşman devletler aleyhine askıya almıştır. İttifak halindeki devletlerin ise hukuki haklarının devamı temin edilmiştir. Bununla birlikte başta Almanya olmak üzere Osmanlı Devleti'ne silah ihraç eden devletlerin askeri icatlarının korunması yönünde sıra dışı bazı önlemler alınmıştır. Bu çalışmada Alman silah sanayisinin Osmanlı Devleti'ndeki silah ve malzemelerinin sınai mülkiyet hakları incelenerek, bu şirketler lehine yapılmış olan düzenlemeler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Alman Silahları, Sınai Mülkiyet Hakları, Patent.

THE STATUS OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS AND GERMAN WEAPON PATENTS IN THE OTTOMAN STATE DURING THE FIRST WORLD WAR

Abstract

Regulations on industrial property law in the Ottoman State emerged in the second half of the 19th century. Trademark and patent registrations started with the Trademark Regulation ("Alamet-i Farika Nizamnamesi") of 1871 and the Patent Law of 1879. Both of these regulations remained in force until the Ottoman State became history and, as a heritage transferred to the Republic of Turkey, they also laid the legal foundations of industrial property rights for a long time.

* Erciyes Üniversitesi BAP Birimi koordinatörlüğü tarafından desteklenen SBD-12-4155 numaralı "Osmanlı Devleti'nde Fikri Mülkiyet (1850-1914)" adlı Doktora Tez çalışmasından türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(tolga_z@hotmail.com).

In the First World War, the Ottoman State suspended industrial property rights against enemy states based on reciprocity. The legal rights of the allied states were maintained. And some extraordinary measures were taken for protecting the military inventions of those states, Germany in particular, which exported weapons to the Ottoman State. The current study examines the industrial property rights of the arms and materials of the German arms industry in the Ottoman State and the regulations which were made in favour of such companies.

Keywords: First World War, German Weapons, Industrial Property Rights, Patent.

Giriş

Günümüzde ekonomik ve teknolojik ilerlemenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen sınai mülkiyet hakları, özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra Avrupa'da önemli işlevler üstlenerek gelişmiştir. Osmanlı Devleti de yerel sanayiye geliştirmek amacının yanında ülkeye yabancı teknolojiyi çekmek için erken sayılabilecek bir dönemde sınai mülkiyet haklarını benimseyerek, çeşitli hukuki düzenlemelere gitmiştir.

Temel olarak patent ve marka kavramlarını içeren sınai mülkiyet haklarının Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkışı hukuki boyutta XIX. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eder. 1850'li yıllardan itibaren bir patent kanununun bahsettiği birçok hakkı kapsayan imtiyazlar, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde icatlara yönelik verilen ilk imtiyazlardır. 1879 yılında çıkarılan İhtira Beratı Kanunu ile modern bir patent kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanun temel alınarak patentler (ihtira beratları)¹ verilmeye başlanmıştır. Öyle ki bu kanun 1995 yılına değin bazı değişikliklerle aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin de patent hukukunun ana dayanağı olmuştur.

Osmanlı marka hukukunun gelişimi de aynı döneme denk gelmektedir. XIX. yüzyılın başından itibaren yerel üreticileri Sanayi Devrimi'nin etkisinden korumaya yönelik bazı uygulamalara rastlanılmakla birlikte ilk Osmanlı marka kanunu 1871 yılında çıkarılan ve kısaca Alamet-i Farika Nizamnamesi olarak anılan "Fabrika Mamulâtıyla Eşya-i Ticariye Mahsus Alâmet-i Fârikalara Dair Nizamname" olmuştur. 1888 yılında çıkarılan ve aynı adı taşıyan kanun ise 1871 yılına ait marka kanununu geliştiren bir nitelikteydi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı sınai mülkiyet haklarının, hukuki manada bir temele oturturulduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin sınai mülkiyet hakları ile ilgili çıkardığı kanunlar, her ne kadar yerel sanayi ve teknolojiyi teşvik amacını da taşıyorsa da asıl hedef yabancı sermayenin ve teknolojinin transferiydi. Bu bakımdan yabancı ülke

1 İhtira beratı tabiri, Osmanlı terminolojisinde patent'in yerine kullanılmıştır. Evvelce keşif olunmamış, bilinmeyen bir şeyi keşfetmek, icat manalarındaki "ihtira" ile imtiyaz, taltif manalarına gelen "berat" kelimesinin terkibi olarak "ihtira beratı", mucit manasında "muhteri" kelimeleri kullanılmıştır.

vatandaşlarına da Osmanlı vatandaşlarına tanınan haklar tanınmıştır. Yabancı bir marka veya patentin Osmanlı makamlarınca yapılan tescili o marka veya patentin Osmanlı sınırları içerisinde himayesini ifade ediyordu. XIX. yüzyıl dünya sanayisi göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı Devleti'nde tescil edilen marka ve patentlerin de büyük bölümü sanayide ilerlemiş devletlere aitti. Gerek 1891 yılında II. Abdülhamid'e sunulan ve sınai mülkiyet haklarının durumunu içeren raporda² gerekse, 1911 yılından itibaren çıkarılan ve Osmanlı Devleti'nde tescil edilen marka ve patentlerin de yer aldığı Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası'nda,³ tescil işlemlerinde yabancı ülke vatandaşlarının %80 ila %90 çoğunluğa sahip olduğu görülür. Dolayısıyla Osmanlı sınai mülkiyet haklarından esasında gelişmiş Avrupa sanayilerinin istifade ettiği ortaya çıkar.

Osmanlı Devleti sınai mülkiyet hakları ile ilgili kanunları çıkarmıştır fakat sınai mülkiyet haklarının uluslararası himayesini içeren 1883 Paris Protokolüne taraf olmamıştır. Bundaki gaye, yerel sanayinin en azından belirli bir seviyeye ulaşana kadar, Osmanlı Devleti'nde tescil ettirilmemiş marka veya sanayi ürünlerinin taklit edilebilmesine olanak sağlamasıydı.⁴ Buna karşın Osmanlı Devleti, ülkesinde tescil edilen marka ve patentlerin himayesi konusunda gereken hukuki hassasiyeti büyük oranda temin etmiştir. I. Dünya Savaşı ise istisnai bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Savaşılan devletlere karşı mütekabiliyet esasına göre uygulanan iktisadi yaptırımlar, sınai mülkiyet haklarının kullanılmasında da kendisini göstermiştir. Bu nedenle I. Dünya Savaşı esnasındaki bu istisnai duruma dikkat çekmek gerekir.

I. Dünya Savaşı Esnasında Sınai Mülkiyet Haklarının Durumu

Dünya tarihini kökten değiştiren ve klasik imparatorlukların tarihe karışmasına neden olan I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devleti, "düvel-i muhasamaya" karşı çeşitli iktisadi tedbirler alarak, onların ülke içerisindeki faaliyetlerine sınırlamalar getirmiştir. Savaşa taraf devletlerin şirketleri ve bunların vatandaşlarının Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri maden, taş ocakları, orman, ziraat ve sanayi sektörlerindeki ruhsatlar iptal edilmiştir. 2 Ocak 1915 tarihli bir nizamname ile Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında çeşitli imtiyazlar

2 BOA, İ. DH, Dosya No: 1261, Gömlek No: 99044. Rapor II. Abdülhamid'in isteği üzerine, Osmanlı Devleti'nde sınai mülkiyet haklarına gereken önemin verilmediği iddiaları üzerine hazırlanmıştır. Raporda Osmanlı sınai mülkiyet kanunlarının çıkarıldığı tarihten 1891 yılında değin tescil edilen marka ve patentlerin yaklaşık %90'ının yabancılara ait olduğu belirtilmiştir.

3 1908 - 1911 yılları arasında Orman, Maadin, Ziraat ve Baytar Mecmuası adıyla çıkarılan mecmua, 1911 yılından itibaren Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası adıyla çıkarılmıştır. Kenan Demir, "Osmanlı'da Ziraat Dergiciliğine Bir Bakış (1880-1923)", *Turkish Studies*, 9/8 Yaz, 2014, s. 390.

17. sayıdan 88. sayısına (son sayı 30 Haziran 1918) kadar yayınlanan mecmuada ülkedeki tarım, hayvancılık, ticaret ve sanayi alanlarındaki gelişmelere yer verilmiş, bunun yanında tescil edilen patent ve markalar hakkında kısa bilgiler de yer almıştır.

4 BOA, ŞD, Dosya No: 1176, Gömlek No: 32, 1.C.1309.

elde eden ve bazı muafiyetlerden faydalanan hasım devletler vatandaşlarının ve şirketlerinin elde etmiş oldukları ruhsatlar hükümsüz sayılmış ve Osmanlı sınırları içerisindeki ekonomik faaliyetlerine son verilmiştir.⁵

Nizamnamede sınai mülkiyet haklarıyla ilgili maddeler de bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti, tescil edilmiş marka ve patent sahiplerinin hukukunu muhafaza etmeyi sürdürmüş buna karşın inceleme aşamasındaki tescil başvuruları reddetme yoluna gitmiştir. Yeni başvurular da kabul edilmeyerek, marka ruhsatları ile patent beratlarının devir ve satışı yasaklanmıştır.⁶ Osmanlı Devleti, savaş başladıktan sonra düşman devletlerin sınai mülkiyet haklarını askıya almıştır. Fakat bu uygulamanın muadilleriyle karşılaştırıldığında olağan olduğunu söylemek gerekir. Özellikle İngiltere'nin kendi topraklarındaki Alman ticari çıkar ve haklarına yönelik hareketi çok daha ağır olmuştur. İngiltere'de 5 Ağustos 1914 tarihinde çıkarılan bir kanun ile Almanların İngiltere ve sömürgelerdeki ticari faaliyetlerine son verilmiştir. Alman çalışanlar işten çıkartılmış, ticarethanelerine el konulmuştur. Hong Kong ve Hindistan gibi kolonilerde Alman müesseseleri yağmalanarak cüzi fiyatlara satılmış, ticari kayıtlar yok edilmiştir. Bunun yanında Almanların İngiliz topraklarında sahip oldukları patent imtiyazları iptal edilerek, İngiliz vatandaşlarının Alman icatlarından serbestçe yararlanmalarına imkân tanınmıştır.⁷

Savaş Sırasında Almanya ile Sınai Mülkiyet İlişkisi ve Alman Silahlarının Patent Sorunu

Alman askerlik tekniğinin ve sonrasında teknolojisinin Osmanlı ordusunda etkinlik kazanması 1890'lı yıllardan itibaren görülen bir olgudur. Özellikle "top kralı" olarak bilinen Krupp ile Mauser, Loewe gibi firmalar, Deutsche Bank'ın da yardımlarıyla Osmanlı silah pazarında diğer Avrupa devletleri aleyhine sürekli bir genişleme politikası yürütmüşlerdir.⁸ Alman silah sanayisi 1908'deki kısa duraklamadan sonra 1909 yılında 300 milyon mermilik bir sipariş elde etmişlerdir. Tabii olarak Osmanlı Devleti'nin 1910 yılından itibaren girdiği Trablusgarb ve Balkan savaşları silah ihtiyacını ciddi olarak arttırdı. Dolayısıyla Alman silah üreticileri ve aynı zamanda ordu malzemeleri satan Alman firmaları Osmanlı Devleti'nden milyonluk siparişler aldılar.⁹

I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Osmanlı ordusunun envanterinde Alman silahlarının ciddi bir üstünlüğü bulunmaktaydı. Savaştan

5 BOA, HR. HMŞ. İŞO, Dosya No: 20, Gömlek No: 2, 26.KS.1332. 20 Kânunuevvel 1330 tarihli ve 630 / 324650 numrolu tezkere. Ayrıca BOA, HR. SYS, Dosya No: 2404, Gömlek No: 29, 11.11.1914.

6 BOA, HR. HMŞ. İŞO, Dosya No: 20, Gömlek No: 2, 26.KS.1332.

7 *Alman Hayat-ı İktisadiyesi ve Harb*, Berlin, 1915, s. 17.

8 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş, İstanbul, 2010, s. 117.

9 Rifat Önsoy, *Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)*, Ünal Matbaası, İstanbul, 1982, ss. 101-103.

önce Osmanlı ordusu tarafından kullanılan Mauser tüfeklerine, savaş sırasında Gewerh M1887 ve M1898 tüfekleri eklenmiştir. Tüfek, süngü, el bombası ve top çeşitliliği de oldukça fazlaydı. 6 Ağustos 1914'te Almanya'dan, 200 bin tüfek, 500 bin top mermisi yanında birçok askeri donanım ve iletişim malzemeleri talep edilmiştir. Bunlar bedelleri ödenmek şartı ile Alman silah fabrikalarına sipariş edilmişse de, Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ulaşım imkânlarının düzensizliği, savaş boyunca Osmanlı ordusunda silah, mühimmat ve araç - gereç sıkıntısının yaşanmasına yol açmıştır.¹⁰

Alman silah sanayisinin kârlı bir ilişkiler ağı içerisinde yürüttüğü silah ve teçhizat ticaretinin bir de sınai mülkiyet hukuku yönü vardı. Osmanlı Devleti'nin patent hukuku yabancı ülke vatandaşlarını da kapsadığından dolayı Alman vatandaşları da diğer ülke vatandaşları gibi Osmanlı Devleti'nden patent almaya ve aldıkları patent üzerinden elde ettiği hakları tasarruf etmeye maliktiler. Bu konularını, I. Dünya Savaşı'nda, müttefik ve tarafsız devletlere karşı herhangi bir yaptırım uygulanmadığı için sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ne ihraç edilen silahların sınai mülkiyet hakları zaman zaman anlaşmazlıklara neden olmuştur.

Esasında savaş başlamadan hemen önce, savaş sırasında yaşanacak anlaşmazlıkların bir habercisi niteliğinde, Alman silah şirketi olan Deutsche Waffen und Munitionsfabriken (DWuM) ile sınai mülkiyet haklarının ihlali iddiasıyla bir sürtüşme yaşanmıştır. DWuM şirketi, diğer birçok askeri malzeme yanında Mauser silahları için de mermi üretmekteydi. Üretimlerinden doğan haklarını Osmanlı Devleti'nde de muhafaza etmek için 4 Aralık 1906 tarihinde 1730 sıra numarası ile bir patent almıştır. Fakat Osmanlı Devleti, 1914 yılında "S" markası ile ünlenen bu mermilerden, 100 milyon adet üretilmek üzere, Fransız bir şirket ile temaslara başlamıştır. Alman şirket bu süreçten haberdar olarak İstanbul'daki temsilcisi ve silah ticareti sayesinde servet edinen Mösyö Huber aracılığı ile 1 Temmuz 1914'te Osmanlı makamlarına bir protestoname göndermiştir. Şirketin iddiasına göre, bu mermilerin üretilmesi uzun emekler ve 300.000 Mark'a varan masraflar neticesinde mümkün olmuştu ve kendi mamulleri olan mermilerin taklitlerinin Fransız bir silah şirketi tarafından üretilmek üzere bir mukavele imzalanması kabul edilemez bir durumdu. Zira şirket, daha önce usulüne uygun olarak Osmanlı Devleti'nden patent almıştı. Şirket ayrıca patentten doğan hakları nedeniyle taklit edilen mermilerin gümrükte müsadere ettirme hakkına da sahip olduğunu iddia etmiştir.¹¹

Osmanlı makamları DWuM şirketinin protestosu sonucunda, taklit mermi siparişinden vazgeçmemiş bunun yerine bir savunma hazırlamıştır. Protestoya cevap olarak hazırlanan savunmada öncelikle patentin alınış biçiminde bir yanlışlık olduğu tespit edilmiştir.

10 Süleyman Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kafkas Üniversitesi SBE, Kars, 2015, ss. 81-83.

11 BOA, BEO, Dosya No: 4298, Gömlek No: 322327, 17.Ş.1332.

İhtira Beratı Kanununun 12. maddesi¹² gereği askeri bir icada patent verilmeden önce Tophane-i Âmire'de incelemeye tabi tutulması gerekmektedir. Fakat Alman şirkete verilen patent inceleme yapılmadan onaylanmıştı. Bununla birlikte bu hareket tarzında şirketin herhangi bir mesuliyeti bulunmadığı için savunmaya dayanak olarak gösterilememiştir. Fakat kanunun 38. maddesi¹³ şirkete karşı oluşturulan savunmada kurtarıcı olmuştur. İlgili maddede, berat sahiplerinin icat ettikleri ve patent aldıkları şeylerin, berat tarihinden itibaren iki yıl boyunca Osmanlı sınırları içerisinde üretilmemesi durumunda berat hakkı düşüyordu. Yine ilgili maddede belirtilen "...berat sahibi olan kimse ihtira etmiş olduğu beratlı eşyanın aynı olan memalik-i ecnebiye ma'mulâtını memalik-i Osmaniye'ye idhal eylediği halde berat hakkından sakat olur..." ifadesinden yola çıkılarak, şirketin Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat göz önünde bulundurularak şirketin sahip olduğu patentin hali hazırda geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle Alman DHuM şirketinin protestosuna, şirketin patent aldığı tarihten itibaren sekiz yıllık süre zarfında, icadın gerek Osmanlı Devleti sınırları içerisinde mevki-i fiile getirilmemesi gerekse patent alınan bir ürünün aynısının Osmanlı Devleti'ne ihraç edilmesi gerekçesiyle patentin de geçersiz olduğu şeklinde cevap verilmiştir.¹⁴ Fakat burada dikkat çekilmesi gereken nokta Osmanlı Devleti'nin sekiz yıllık süre zarfında Alman şirketin patentini iptal etme gereği duymadığı, yalnız bir anlaşmazlık durumunda bu yola başvurduğudur. Yaşanan anlaşmazlığın da I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Fransa ile savaşa girilmesi neticesinde kendiliğinden kapandığı anlaşılmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda Alman silahlarının sınai mülkiyet haklarına dair süreç, savaşın olağanüstü şartları içerisinde bir gelişim izlemiştir. Savaşın geniş bir alanda, çok cephede sürdürülmesi tabi olarak Osmanlı Devleti'nin imkânları göz önünde bulundurulduğunda oldukça zorlayıcı bir durumdu ve Osmanlı Devleti'nin Alman silahlarına ihtiyacı vardı. Aynı zamanda Almanya'nın da, Osmanlı Devleti'nin savaşta kalmasına ihtiyacı vardı bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin silahlandırılması İttifak Devletleri'nin kaderini doğrudan etkileyen bir meseleydi. Buna karşın Alman silah üreticilerinin farklı bir gündemi de vardı; Osmanlı Devleti'ne gönderilen silahların sınai mülkiyet haklarının muhafazası. Esasında savaşın büyüklüğü ve kaybedilmesi durumunda ortaya çıkaracağı sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda belki de oldukça önemsiz bir mesele gibi görünen bu durum en azından bazı Alman silah üreticileri için dikkate alınan bir konu olmuştur.

12 "Alât ve mühimmat-ı harbiyenin deoletin berri ve bahri kuvvet ve miknetine hidmet edecek ihtiraat evvel emirde muhterilerinin istidanameleriyle tophane ve bahriye dairelerine irsal olunub bunlardan devletçe fevaid ve muhasenatı indel tecrübe tebyin edenler için ihtira' beratı ita ettirilir ve derece-i nef'ine göre muhteri' ile bil-mukavele ihtira' eylediği şey idare-i mahsusası tarafından satın alınabilir ve on dördüncü madde mucibince madalya dahi verilir ve menafi' ve fevaidi görülmeyenler red olunur." *Düstur*, Tertib-i Evvel, Zeyl 1, s. 76.

13 "...ihtira eylemiş olduğu şeyi berat tarihinden itibaren bilâ özr-i makbul iki seneye kadar memalik-i Osmaniye'ye dâle getirmediği veyahut iki sene mütemediyen tatil ettiği..." *Düstur*, Tertib-i Evvel, Zeyl 1, s. 81.

14 BOA, HR. HMŞ. İŞO, Dosya No: 20, Gömlek No: 2, 26.KS.1332.

Almanların, Osmanlı Devleti'nden talepleri ve Osmanlı makamlarının endişeleri temelinde iki meseleden bahsedilebilir. Birincisi Osmanlı Devleti'ndeki sınai mülkiyet haklarını temin için patent alan Alman şirketlerin silahlarının teferruatı, yapısı ve çalışma prensipleri gibi özelliklerinin kamuya duyurulmasının durdurulmasıdır. Zira İhtira Beratı Kanunu gereği tescil edilen bir patente ait belgeler, üçüncü şahıslar tarafından talep edilmesi durumunda cüzi bir ücret karşılığında talep edenlere verilebiliyordu. İkinci mesele ise Almanlar tarafından dile getirilmemiş olsa da, Osmanlı makamlarını endişeye sevk eden, askerlik ile ilgili patentlerin devlet tarafından bedelsiz olarak kullanılabileceğine dair hemen savaş başladıktan sonra çıkarılan düzenlemedir. Osmanlı Devleti bu sayede, savaş esnasında ülkenin muhafazasıyla ilgili faydalı görülen askeri bir icadı, patent ücreti ödemedi üretebilecekti. Sınai mülkiyet haklarının ihlali olarak görülen ve Osmanlı makamları tarafından da bu şekilde değerlendirilmekle birlikte, bu uygulama tarzı savaş koşullarının bir ürünü olarak görülmüştür. Her iki mesele de, savaşın gidişatı açısından -çok gerçekçi görünmemekle birlikte- Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik silah ihracat ve yardımını engelleyeceği/kısıtlayacağı şeklinde yorumlara ve endişelere neden olmuştur.

Patentlerin Gizli Tutulması Talebi

1916 yılında Alman silah üreticilerinin başvurusu üzerine, Almanya Harbiye Nezareti, Berlin Sefaretimize bir layiha sunmuştur. Bu layihanın özeti, Berlin Osmanlı Sefaretinden 19 Ekim 1916 yılında 994 numaralı bir telgrafla İstanbul'a gönderilmiştir. Telgraf, Alman silah üreticilerinin Osmanlı Devleti'ne gönderilen alet, edevat ile harp malzemelerinin sınai mülkiyet haklarının Osmanlı makamları tarafından temin ve muhafaza edilmesi gerekliliğini içermekteydi. Bunun yanında Alman silah üreticileri, Osmanlı ordusuna gönderilen her tür yeni icat silahın Osmanlı Devleti'nden ihtira beratı almış gibi kabul edilerek, patent haklarının teminini sağlayacak bir kanun çıkarılmasını veya başka bir usul ile silah şirketlerinin hukukunun koruma altına alınmasını talep etmişlerdir.¹⁵

Osmanlı makamlarının sefaretten gelen bu telgraf üzerine oldukça endişelendikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı ordusunun, Alman silahlarından mahrum kalabileceği hatta var olan silahların geri çekileceği yönünde ihtimallerden bahsedilmiştir.

Berlin Osmanlı Sefaretine iletilen layihanın Ticaret ve Nafia Nezareti'ne oradan da İstişare Odasına gönderilmesi ile endişelerin en azından kısmen yersiz olduğu görülmüştür. Zira ilgili layihanın incelenmesi sonucu, İstişare Odası, meselenin Berlin Sefaretinin ileri sürdüğü gibi, Osmanlı Devleti'ne gönderilen silahların sınai mülkiyet haklarının "her koşulda", temini ile ilgili

15 A.g.a.

olmadığı bunun aksine Osmanlı Devleti'nden patent alınan Alman silah ve teknolojilerinin düşman devletlerden gizlenmesinin istendiği şeklinde tefsir edilmiştir. Layihada askeri ve iktisadi ihtiyaçlar doğrultusunda, savaş süresinde, kamuoyuna duyurulması uygun olmayan icatların tespiti için Almanya'da ve aynı zamanda Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nda askeri komisyonlar kurulduğu ifade edilmiştir. Komisyonlar, saklı tutulması gereken icatların tespitini yapmak ve bunların düşman ve tarafsız devletlerin eline geçmesini engelleme görevlerini üstlenmişlerdi ki aynı uygulamanın Osmanlı makamları tarafından da gerçekleştirilmesi talep ediliyordu. Aksi durumda özellikle yeni icat edilmiş silahların Osmanlı ordusuna gönderilmesinden imtina mecburiyetinin ortaya çıkabileceği belirtilmiştir.¹⁶ Esasında Osmanlı Devleti'ne gönderilecek silahların engellenmesine yönelik bir tehlike görülmekle birlikte, makul görülen bu talebin gerçekleştirilmesinin zor olmadığı görülmüştür. Gerçekte bu talebin, yerine getirilmesi kolay bir şarta bağlı, ciddi bir tehdidi de içerdiği aşîkârdır.

"Müdafaa-i memlekete müteallik" icatlara ait beratların gizli tutulması Almanya ve Avusturya'nın olduğu kadar Osmanlı Devleti'nin de menfaatineydi.¹⁷ Fakat bunların tespitinin nasıl yapılacağı bir sorundu. Bu sorunu aşmak için Almanya ve Avusturya'nın teşkil ettiği komisyona, beratların sunulması ve onların gizlenmesini talep ettikleri beratların üzerine -Osmanlı memurlarının uygulamaya koymaları için- bir damga vurulması ve damgalı beratların da İhtira Beratı Kanunu'nun beratların kamuoyuna duyurulması ile ilgili 18¹⁸, 29¹⁹, 30²⁰ ve 31.²¹ maddelerinin emrettiği ilandan muaf tutulmasına karar verilmiştir.

Almanya'nın talebi ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de menfaatine görülen icatların gizliliğine dair 15 Nisan 1918 tarihinde bir kararname çıkarılmıştır. "*Müdafaa-i Memleket veya İdare-i Harb ile Alakadar Olan İhtiraatın*

16 "...Almanyanın teşvikiyle Avusturya-Macaristan da tedâbir-i muhasene ittihaz olunmuş ve muhteraatin Avusturya-Macaristan tarafından da bi- taraf ve düşman memleketlerde intikali men edilmiş olduğu ve şimdiye kadar Almanya ve Avusturya hasr edilen ihtira ihbâratının Türkiye'ye de teşmil edilmesinin müstelzim muhasenat olacağı ve hukuk-ı memleketin erbab-ı san'atı Türkiye'de himaye taharrüsünden memnu' oldukca muhteraatlarını Türkiye'ye idhalinden imtina'a mecbur olacakları ba'del izah..." A.g.a.

17 "...Müdafaa-i memlekete müteallik ihtiraata aid beratların takribatının mektum tutulması Almanya ve Avusturya kadar bizim de menfaatimiz muktezası olub..." BOA, HR. H.MŞ. İŞO, Dosya No: 20, Gömlek No: 2, 26.KS.1332.

18 "Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından verilen beratların fihristi muhteraatin ta'rifat-ı mecmulesiyle altı ayda bir kere kavanin-i umumiye gibi resmen ilan edilir." *Düstur*, Tertib-i Evvel, Zeyl 1, s. 77.

19 "Beratlara müteallik ta'rifnameler ile resim ve numune ve modeller her beratın müddet-i muayenesi inkızasına değin ticaret ve ziraat nezaretinde hıfz olunur ve haricden görmek isteyenlere meccanen ibraz edilir ve ta'rifname ve resimlerin suretleri masarif-i tersimiye ve i'maliyesialınarak istek edenlere verilir." A.g.y., s. 79.

20 "Resm-i muayyenenin taksit-i sanisi tediye olunan beratın ta'rifnamesiyle resimleri aynen veyahut mücmelen ilan kılınır ve bir sene evvel verilmiş olan beratların fihristi ertesi sene zarfında dahi neşir ve ilan edilir." A.g.y., s. 80.

21 "İstek edenlere meccanen irae olunmak üzere ta'rifnamelerle resimler ve ilan olunmuş olan beratların fihristi dersaadetde ticaret ve ziraat nezaretinde ve vilayetlerde meclis-i idare kaleminde emaneten hıfz olunur." A.g.y., s. 80.

Mektumiyetine Dair Kararname" adıyla çıkarılan bu düzenlemenin 1. maddesinde; Harbiye, Bahriye ve Ticaret nezaretlerinden tayin edilecek birer kişiden oluşan bir komisyon, gerekli gördüğü durumda bir icadı gizli tutabilir denilmektedir. Bu gizlilik ilgili icadın ilanını içeren 18, 29, 30 ve 31. maddelerinin uygulanmaması şeklinde icra edilir. 2. maddesinde; gizlilik kararı verilen bir icat hakkında alakadar dışında bilgi almak ve vermek yasaklanmıştır. Bu yasağa muhalefet edenlere bir haftadan bir yıla kadar hapis veya bir liradan beş yüz liraya kadar nakdi ceza veya her iki cezaya da çarptırılırlar. 4. maddede bu kararın seferberlik sona erene kadar yürürlükte kalacağı ilan edilmiştir.²²

Altında Enver Paşa, Talat Paşa ve Bahriye Nazırı Ahmed Cemal'in imzaları olan ilgili kararname Alman taleplerini karşılar nitelikte olmasına karşın ilgi çekici durumlardan biri, talebin gerçekleştiği tarihten neredeyse iki yıla yakın bir süre sonunda çıkarılmasıdır. Bu iki yıllık sürede fiili bir gizlilik durumu uygulanmış mıdır yoksa mesele sürüncemede mi bırakılmıştır, bir soru olarak görünmektedir. İstişare Odası'nın ilgili mesele ile ilgili yöntem tavsiyesi niteliğindeki görüşleri arasında yer alan, Almanya, Avusturya ve Osmanlı askeri tedkik komisyonlarının fikir alış verişini yapmalarının yeterli olduğu, askeri icatların ifşa edilmemesi için bir kanuna lüzum olmadığı veya İhtira Beratı Kanunu'na bir madde eklenmesine gerek olmadığı yönündeki fikrinin²³ bir süre geçerli olduğu, dolayısıyla uygulamanın fiili olarak uygulandığı sonucuna varılabilir. Ayrıca savaşın kaybedileceğinin anlaşılması üzerine en azından Alman silahların muhteviyatının gizlenmesi de kararnamenin 1918 yılında çıkmasının bir gerekçesi olabilir.

İhtira Beratı Kanunu'nun 12. Maddesinde Düzenleme

İhtira Beratı Kanunu çıkartıldığında askeri icatların ülke için taşıdığı öneme ayrı bir atıf yapılmıştır. Kanuna göre "adi" olarak sınıflandırılan başka bir deyişle askeri alana girmeyen icatlara ön inceleme ve devletin her hangi bir kefaleti olmadan patent veriliyordu. Fakat askeri alet ve mühimmatlar, kanunun 12. maddesinde belirtildiği üzere, Tophane ve Bahriye dairelerinde ön incelemeye tabi tutularak ve eğer devletin askeri yetenek ve gücünü arttıracak nitelikte ise mucitle yapılacak mukavele ile devletçe satın alınabilecekti.²⁴ Dolayısıyla askeri icatlarda öncelik devlete tanınmıştı fakat burada dikkat edilmesi gereken 12. maddede belirtildiği gibi "...muhteri' ile bil-mukavele ihtira' eylediği şey idare-i mahsusası tarafından satın alınabilir..." ifadesinden anlaşılacağı

22 *Düstur*, Tertib-i Sani, C. 10, N. 152, s. 499.

23 *A.g.a.*

24 "*Alât ve mühimmat-ı harbiyenin deoletin berri ve bahri kuvvet ve miknetine hidmet edecek ihtiraat evvel emirde muhterilerinin istidanimeleriyle tophane ve bahriye dairelerine irsal olunub bunlardan devletçe fevaid ve muhasenatı indel tecrübe tebyin edenler için ihtira' beratı ita ettirilir ve derece-i nef'ine göre muhteri' ile bil-mukavele ihtira' eylediği şey idare-i mahsusası tarafından satın alınabilir ve on dördüncü madde mucibince madalya dahi verilir ve menafi' ve fevaidi görülmeyenler red olunur.*" *Düstur*, Tertib-i Evvel, Zeyl 1, s. 76.

üzere muhterî' yani mucit ile yapılacak bir mukavele neticesinde icat edilen şeyin satın alınmasıdır. Bu ifadede öncelik devlete tanınmakla birlikte bir mukavelenin ve ücretin varlığından dolayı mucitlerin sınai mülkiyet haklarına riayet edildiği görünmektedir. Savaşa kadar da bu esas üzerinden askeri icatlara patent verilmiştir. Fakat savaş başladıktan sonra savaş koşullarının yarattığı yeni durum neticesinde, bu maddede bir değişikliğe gidilmiştir. 11 Temmuz 1915'te (28 Haziran 1331) "11 Rebiyülahir 1297 Tarihli İhtira Beratı Kanununun 12. Maddesine Muadil Kanun-ı Muvakkat" isimli geçici kanuna göre "Vesait ve müdafaa-i memlekete müteallik ihtiraat için lede'l-icab hükümet-i Osmaniye tarafından bilâ-bedel tatbik ve isti'mal edilebilmek şartıyla berat verilir"²⁵ şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir. Dolayısıyla askeri icatlara berat verilmesi, devletin bedelsiz olarak bu icatları kullanabilmesi şartına bağlanmıştır. Bu bakımdan askeri ihtiyaçların, mucitlerin sınai mülkiyet haklarının önüne konulduğu söylenebilir.²⁶

Askeri icatların bedelsiz olarak satın alınması şartını kapsayan patent verme sürecinin esasında, hâlihazırda oldukça sınırlı sayıda icat yapan Osmanlı vatandaşları bir kenara bırakılırsa, en fazla müttefik devletleri etkileyeceği açıktır. Zira düşman devletlerin berat alabilmeleri zaten savaş başlamadan yasaklanmıştı. Bu bakımdan bu değişikliğe en çok Almanların tepki göstereceği düşünülmüştür. Fakat Alman silah patentlerinin ilanını engellemeye yönelik Berlin Sefaretine yapılan uyarıda bu konuya değinilmemişti. Gerçekte bu durum Osmanlı makamlarının da dikkatini çekmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz, patentlerin gizliliği meselesinde İstişare Odası'nda yapılan görüşmelerde "müdafaa-i memleket misüllü..." icatların bedelsiz olarak satın alınması yani bir nevi el konulmasının mucitlerin sınai mülkiyet haklarına zarar teşkil ettiği bilinmesine karşın Almanların bu meseleye temas etmemeleri üzerine Osmanlı makamlarının da şimdilik bu konu hakkında sessiz kalmaları uygun görülmüştür.²⁷ Bununla birlikte Alman silah şirketlerinin, sınai mülkiyet hakları açısından tatmin edilmesi mümkün görünmeyen bu maddenin, ileride Alman silahlarının Osmanlı Devleti'nden çekilmesine neden olmaması için enetilmesine hazırlıklı olunması görüşü ortaya çıkmıştır.²⁸

25 *Düstur*, Tertib-i Sani, C. 7, N. 281, s. 663.

26 12. madde hakkında yapılacak değişikliğin Meclis-i Mebusan'ada görüşülmesi esnasında söz alan Konya vekili Ali Haydar Bey, bu düzenleme ile muhterilerin bazı prosedürlerden kurtulduğunu ifade etmekte ve kanunun gerekçesi olarak da devletin askeri icatları satın almakta çektiği güçlükleri göstermektedir. Ali Haydar Bey ayrıca bu düzenlemenin muhterilerin sınai mülkiyet hakkını sınırlandırdığını fakat "...müdafaa-i memleket nokta-i nazarından dolayı buradaki hakkının bir dereceye kadar takyidi...", nin Encümençe uygun görüldüğünü belirtmektedir. *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, Devre 3, C. 1, içtima 22, 18 kânunusani 1331, s. 458.

27 "...müdafaa-i memleket misüllü ihritatın lede'l icab hükümetçe bilâ-bedel tatbik ve istimal edilebilmesi her ne kadar erbab-ı ihtira' için bir zarar teşkil etmekte ise de Almanlarca el-halet'ül hazihide henüz bu cihet mevzu' bahs edilmediğinden bizim tarafımızdan da meskut âna bırakılması lüzumu müstagni-i derkardır..." , A.g.a.

28 "28 Haziran 1331 tarihinde neşr edilmiş olan kanun-ı merkurun "vesait-i müdafaa-i memlekete müteallik ihtiraat için lede'l icab hükümet-i Osmaniye tarafından bila-bedel tatbik ve istimal edilebilmek şartıyla berat verilir" deyiş muharrer olan birinci maddesinde... İşbu ahkâm-ı kanuniye

Osmanlı makamlarının, Alman silahlarının Osmanlı Devleti'ne ihracında yaşanabilecek tereddütlerden ve hatta var olan Alman silahlarının geri çekilme ihtimalinin ortaya çıkabileceğinden endişe duydukları açıktır. Bu nedenle herhangi bir Alman silah şirketinin patentine bedelsiz olarak el koymak suretiyle, bu silahları Osmanlı topraklarında üretilmeleri ihtimali oldukça zayıf görünmektedir. Tabii olarak silah üretimi meselesinin yalnız patent gibi hukuki temellendirmelerden ziyade teknik teknolojik altyapı ile de doğrudan ilişkili olduğu muhakkaktır.

İlgili düzenlemenin Osmanlı Devleti ile Almanya arasında silah alışverişini etkileyecek boyutta bir sonuca neden olduğuna dair ulaşılabildiğimiz belgeler ışığında bir uygulama göze çarpmamaktadır. Buna karşın tartışılması gereken bir mevzu vardır ki, 12. maddedeki değişiklikten dolayı ortaya çıkmış gibi görünebilir. Bu mevzu 1908'den itibaren Ticaret ve Ziraat Mecmuasında yer verilen patent numaraları ve tarihleri arasındaki tutarsızlıktır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin tescil ettiği patentlerin 1908 ile 1916 yılları arasındaki kısmı Ticaret ve Ziraat Mecmuasında yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı başlamadan önce tescil ettiği son patent 21 Eylül 1914 tarihli ve 2368 numaralı, Fransa vatandaşı bir şahsın halı sanayisi ile ilgili bir icadına aittir. Bu patent, ilgili mecmuanın 28 Şubat 1330 tarihli 44-48 adet numaralı sayısında yayınlanmıştır. Derginin bundan sonraki 49-51, 52-54, 55-57. sayılarında patentlerle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Fakat 13 Mart 1916 (29 Şubat 1331) yılına ait 58-60. sayılarında yine tescil edilen patentler verilmeye başlanmıştır. Bu sayıda dikkat çekici nokta ise patent numaralarının 2469 dan devam ettirilmesi, yani 100 adet patent numarasının atlanması ve daha da önemlisi, tarihin 13 Eylül 1913'e (31 Ağustos 1329) çekilmesidir²⁹. 2469 numaralı patenti alan firma ise Alman Krupp firmasıydı. Dönem olarak 13 Eylül 1913'ten 1 Mayıs 1915 tarihleri arasında 40 adet patente yer veren dergideki patentlerin 22'si tek başına Krupp firmasına aittir. (Bkz. Ek 1) Dolayısıyla 31 Eylül 1914 yılında tescil edilen 2368 numaralı patent numarasından 2469 numaraya atlanması ve onun da 13 Eylül 1913 ile tarihlendirilmesi ve bu patentin de 13 Mart 1916 tarihli mecmuada yayınlanması ihtiyatla yaklaşılması gereken bir durum ortaya çıkarmaktadır. İlgili silah şirketinin savaştan önce -en azından Ticaret ve Ziraat Mecmuası verilerine dayanarak- herhangi bir patentinin de tescil edilmediğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla ilgili askeri şirketin Osmanlı Devleti'nin yaptığı düzenlemelerden etkilenmemek için tescil tarihlerini geriye dönük aldığı iddia edilebilir. Fakat Ticaret ve Ziraat Mecmuasının 58-60. sayılarında yer alan, geri

dairelerinde berat itası Almanya erbab-ı ihtira'mı tatmin edecek mahiyetde görülmediğinden ve muhteraatın temin-i hukuk-ı tasarrufuna istinkâf edilmek belki Almanya hükümetini ordu-yu hümayuna alat ve edevat-ı mebhusenin irsaline ihtiraza saik olabileceğinden meselenin harbiye nezaretince ariz ve amik teemmül edilerek vesait-i müdafaa-i memlekete müteallik ihtiraat hakkında vaz'-ı kanunun hükümete verdiği serbest hareket esasıyla ihtiyacat-ı hazireye nazaran alat ve edevat-ı mebhusenin memleketden çekilmemesi için ashab-ı ihtiraatın muhaza-i menafi-i kaziyesini telif etmek icab etmektedir." A.g.a.

29 Ticaret ve Ziraat Mecmuası, S. 44-48, 49-51, 52-54, 55-57, 58-60.

kalan 11 patentin askeri icatlar olmaması ve onların da tarihlerinin geriye dönük verilmesi açıklanması zor bir uygulamaya gidildiğini göstermektedir.

İhtira Beratı Kanunu'nun 12. maddesinde yapılan değişiklik, 19 Mart 1918 tarihinde geri alınarak, askeri bir icadın ancak bedelinin ödenerek devletçe kullanılabilmesine dair bir kanunun yayınlanması³⁰ ile savaş öncesi döneme dönülmüştür. Bu değişikliğin yapılma sebebinde Alman etkisinin olup olmadığını tespit edemememize karşın Meclis-i Ayan'da değişiklik teklifinin sunulurken "...*hukuk-ı esasiden olan sanaat-ı mükiyyeye* (bu ifade mülkiyet-i sınaie olarak tasrih edilmiştir) *muhil olduğu gibi erbab-ı fen ve san'atı müdafaa-i memlekete taalluk eden mühim ve müfit bir takım ihtiraâtndan da menedeceği ve bu suretle bit-tabi tecviz edilemeyeceği...*" ifadesinden³¹ de anlaşılacağı gibi bir hukuk ihlalden söz edilmekle birlikte asıl sebep mucit veya girişimcilerin emek, sermaye ve zaman harçayarak oluşturdukları askeri bir icada devlet tarafından adeta el konulma tehlikesinin mucitler üzerinde yarattığı çekimserliktir. Bu bakımdan savaş koşulları dikkate alınarak çıkarılan geçici kanunun yarardan ziyade zarar getirdiği görülmektedir. Zira Almanya gibi müttefik devletlerin icatlarına, silahların gönderilmeme korkusundan el konulamamış; içeride ise insanların yeni icatlar ortaya koyma şevkleri, maddi karşılığını bulamama tehlikesi nedeniyle zayıflatılmıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sınaî mülkiyet hakları kapsamında patent ve marka kanunlarını oluşturmuştur. Bu sürecin dünyanın birçok ülkesinden daha önce Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilmesine karşın sınaî gelişimin nüvelerinden olan hukuki altyapının tek başına ifade ettiği şeyler, girişimcilik, sermaye varlığı, teknik-teknolojik altyapı, sanayi organizasyonları, insan kalitesi, eğitim vb. daha birçok faktör olmaksızın aslında oldukça azdır. Buna karşın Devlet, yerel sanayi ve ticareti geliştirmek yanında yabancı sermaye ve teknolojiyi ülkeye çekmek için bu kanunları çıkarmayı gerekli görmüştür. I. Dünya Savaşı'na değin sınaî mülkiyet kanunlarına dayanarak patentler ve markalar tescil ederek özellikle yabancı girişimcilerin haklarını koruma altına almıştır. I. Dünya Savaşı başlayınca da müteakibliyet esasına dayalı olarak düşman devletlerin sınaî mülkiyet haklarını askıya alırken, dost devletlerin aynı haklardan faydalanmasını sağlamıştır.

Alman silah sanayisinin 1890'lardan itibaren Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurması sonucu büyük savaşın hemen öncesinde Osmanlı ordusunda en çok kullanılan silahlar Alman şirketlerinin ürettikleri silahlar olmuştur. Bu durum savaş süresince Almanya'dan alınan silahlarla da pekiştirilmiştir. Savaş esnasında Alman silahlarının patent haklarına riayet edilmesi ve bu patentlerin

30 *Düstur*, Tertib-i Sani, C. 10, N. 100, s. 174.

31 *Meclis-i Ayan ZC*, İ. 18, 15 Kânunusani 1334, C. 1, s. 234-235.

düşman eline geçmemesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bunların en önemlisi Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu askeri komisyonlar ile yeni icat edilen ve Osmanlı Devleti'ne de ihraç edilen silahların plan, teknik özellik vs. nin ilanlarını durdurulmasıdır. Ayrıca etkisinin sınırlı olduğu kanaati yaratan, devletin askeri icatlara bedelsiz kullanım şartıyla patent verebileceği düzenlemedir. Savaşın boyutu dikkate alındığında önemsiz gibi görünen bu konu Alman silahlarının Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi konusunda çekincelere yol açabilecek bir mesele olarak endişelere neden olmuş ve Osmanlı makamları, müttefiklerinin istediği düzenlemeleri uygulamak durumunda kalmıştır.

Savaşın gidişatı göz önüne alındığında Almanya'nın da cesaret edemeyeceği ve bir nevi silah ambargosu gibi görünen patent konusundan çıkarılacak bazı dersler vardır. Bunların herhalde en önemlisi hayati bir savaş esnasında dahi kendi çıkar ve istikballerini düşünen şirketlerin Osmanlı mahrumiyetini kullanarak tehditkâr tavırlarıdır. Bu bakımdan milli silah sanayisinin geliştirilmesinin önemi daha iyi anlaşılmalıdır. Askeri olarak kendi kendine yeterli olmayan, desteğe ve yardıma muhtaç bir devletin büyük bir savaşı yürütmesi oldukça zordur. Bu durumun da birçok taviz yanında patent gibi hayati önceliği olmayan konularda dahi kendini göstermesi, günümüz adına ciddi bir ders olarak görünmektedir. Özellikle yaşadığımız coğrafya göz önünde bulundurulduğunda iyi eğitilmiş, güçlü bir ordu yanında kendi kendine yeten, öz kaynaklarını en iyi şekilde kullanan bir milli savunma sanayisinin de meydana getirilmesi hayati bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Vesikaları

- BOA, BEO, Dosya No: 4298, Gömlek No: 322327, 17.Ş.1332.
BOA, HR. HMŞ. İŞO, Dosya No: 20, Gömlek No: 2, 26.KS.1332.
BOA, HR. SYS, Dosya No: 2404, Gömlek No: 29, 11.11.1914.
BOA, İ. DH, Dosya No:1261, Gömlek No: 99044.
BOA, ŞD, Dosya No: 1176, Gömlek No: 32, 1.C.1309.

II. Resmi Yayınlar

- Düstur*, Tertib-i Evvel, Zeyl 1, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299.
Düstur, Tertib-i Sani, C. 10, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Hayriye, İstanbul, 1331, S. 44-48.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Hayriye, İstanbul, 1331, S. 49-51.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Hayriye, İstanbul, 1331, 52-54.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332, S. 55-57.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332, S. 58-60.
Ticaret ve Ziraat Mecmuası, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332, S. 61-63.
Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, İçtima: 18, C. 1, 15 Kânunusani 1334, s. 234-235.
Meclis-i Mebusan Zabıt CerideSi, Devre 3, C. 1, İçtima 22, 18 Kânunusani 1331.

III. Kitaplar

- Alman Hayat-ı İktisadiyesi ve Harp*, Berlin, 1915.
ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş, İstanbul, 2010.
ÖNSOY, Rifat, *Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)*, Ünal Matbaası, İstanbul, 1982.
TEKİR, Süleyman, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kafkas Üniversitesi SBE, Kars, 2015.

IV. Makaleler

- DEMİR, Kenan, "Osmanlı'da Ziraat Dergiciliğine Bir Bakış (1880-1923)", *Turkish Studies*, 9/8 Yaz, 2014, s. 201-214.

EK: 1913 - 1916 yılları arasında Alman vatandaşlarının Osmanlı Devleti'nden aldıkları, silah ve askerli teknoloji ile ilgili patentler.

Nu.	Patentin Menşei	Patenti alan Şirket / Şahıs	Patentin Türü	Tarihi	Patent No
1	Almanya	Essen-Ruhr Şehrinde Fried KRUPP Leschaft	Tenvir Mermisi	31 Ağustos 329	2469 ¹
2	Almanya	KRUPP	Tekerlekli Kundaklara Mahsus Kabil-i İnfisal Çapa	31 Ağustos 329	2470
3	Almanya	KRUPP	Top Kundağı Kuyruğunun Üzerinde de Müntabil bir Kürek Tertibatı	31 Ağustos 1329	2471
4	Almanya	KRUPP	Kundak Üzerindeki Fem-i Nariyenin Geri Tepmesi ve Tekerlekli Kundaklı Top	31 Ağustos 329	2472
5	Almanya	KRUPP	Topların Bil-vasıta Nişan Alacağı Vakit Nişan Alma Usulünü Ta'yin Zımında Tertibat	31 Ağustos 329	2473
6	Almanya	KRUPP	Tekerlekler Üzerindeki Topda İstikametle Nişan Alma Alâtı	21 Ağustos 329	2474
7	Almanya	KRUPP	Merâkib-i Havaiyeden ve Bilhassa Teyyarelerden Humbara Endahtına Mahsus Alat	30 Eylül 329	2475
8	Almanya	KRUPP	Topların Dürbünlü Nişangâh Tertibatı	11 Teşrinisani 329	2476
9	Almanya	KRUPP	Merâkib-i Havaiyeden ve Bilhassa Teyyarelerden Mermi Endahtına Mahsus Cihazda Nişangâh Tertibatı	20 Teşrinisani 329	2477

10	Almanya	KRUPP	Tekerlekli Dingil Mahmuzları Yahut Tesbit Tabanı	28 Teşrinisani 329	2478
11	Almanya	KRUPP	Sefain-i Havaiyeden ve Bilhassa Ana Roplejenlerinden(?) Mermi Endahtına Mahsus Echaza Müretteb Nişan Tertibatı	13 Kânunusani 329	2483
12	Almanya	KRUPP	Bir Müsademe Tıpası	15 Kânunusani 329	2483 ²
13	Almanya	KRUPP	Sökülür Takılır Sistemde Topçu Malzeme-i Muharrike Arabası	16 Kânunusani 329	2483 ³
14	Almanya	KRUPP	Yatırılıp Kaldırılır Sistemde bir İstinad Levhasıyla ve bir Mahmuzla Mücehhez Tekerlekli Kundak	18 Kânunusani 329	2484
15	Almanya	KRUPP	Bir Çakete Merbut Olub Bu Çaketten Suhuletle Kabil-i Tefrik Olan Top Namluları	20 Kânunusani 329	2485
16	Almanya	KRUPP	Tekerlekli Toplara Mahsus Dingil Döşemesi	1 Şubat 329	2485 ⁴
17	Almanya	KRUPP	Saat Zenbereglerinde Harekât-i Devraniyeler Misüllü Harekât-ı Devriye-i Mütekat'ada Müsta'mel Tahdid Mandallı Çarh	13 Şubat 329	2478 ⁵
18	Almanya	KRUPP	Geri Tepme Tulünü Tanzime Mahsus Tertibatıyla Mücehhez Top Baskınları	15 Şubat 329	2488
19	Almanya	KRUPP	Mihveri Toplar Hakkında	22 Şubat 329	2489
20	Almanya	KRUPP	Cephane Arabası Hakkında	15 Mart 330	2490

21	Almanya	KRUPP	Bir Kadrana Mütteallik Şakullu Mihverli ve İki Kıt'a Nazım Tertibatıyla Vaziyet-i Şakuliyesine İrca' Olunabilen Toplar	7 Teşrinievvel 330	2491
22	Almanya	KRUPP	Tekerlekli Kundaklı Toplar Hakkında	27 Teşrinievvel 330	2492
23	Almanya	KRUPP	Zat'ül hareke Silah	27 Teşrinievvel 330	2493
24	Almanya	KRUPP	Su Geçmez Siperli Tünel Yapmaya Aid Usul ve Tertibatı	29 Kânunuevvel 330	2494
25	Almanya	Oberndorf Şehrinden Mütteveffa Paul MAUSER'in Varisleri	Kundak Mekanizması Devvar Olan Ešliha-i Hafifeye Tekemmülat Hakkında	1 Kânunuevvel 330	2497
26	Almanya	MAUSER	Bilcümle Ešliha-i Nariye bilhassa Zat'ül hareke Ešlihalar	1 Kânunuevvel 331	2498
27	Almanya	MAX WILHELM IDEN	Sahra İstihkâmlarında Siper Mazgalları	21 Teşrinisani 331	2581 ⁶
28	Almanya (Berlin)	Mühendis Mösyö Paul WEHRMAN	Mermi Taslaklarının Suret-i Tazyiki ile Suret-i İcrası Hakkında	19 Kânunusani 331	2595

Dipnotlar:

- 1 *Ticaret ve Ziraat Mecmuası*, S. 58-60, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, s. 456-461. Bu patent numarasından itibaren 2585 numaralı patente kadar mecmuanın bu sayısında yer almaktadır.
- 2 Numara tekrarı.
- 3 Numara tekrarı.
- 4 Numara tekrarı.
- 5 Yukarıda 2478 numaralı bir berat olduğundan muhtemel imla hatası mevcuttur 2487 olmalıdır.
- 6 2581 ve 2595 numaralı patentler mecmuanın 61-63 aded numaralı sayısına aittir. *Ticaret ve Ziraat Mecmuası*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, S. 61-63. 31 Mayıs 1332, s. 99-102.